

Valgmenighedspræst og biskop på Fyn

Erindringer ved *K. C. Holm*

I langt den største del af de 43 år, jeg har virket som præst i folkekirken, har jeg haft min gerning på Fyn. Først i 6 år fra 1952 til 1958 som præst for Kerteminde Valgmenighed og derefter som biskop i Odense i de følgende mange år, indtil jeg fik bevilget afsked på grund af alder med udgangen af august 1984.

Fra Nørrebro til Kerteminde

En sensommerdag i 1952 flyttede min kone og jeg med vores to børn fra en lejlighed i Mimersgade på Nørrebro i København ind i valgmenighedens hyggelige præstebolig midt i Kerteminde, og søndag den 30. august indsatte provsten mig som præst i menighedens to kirker i Kerteminde og Dalby. Jeg havde på det tidspunkt haft en række gode og lærerige år som præst ved en københavnsk kirkefondskirke, der på det tidspunkt ikke var andet end en beskeden barak, og flytningen til Kerteminde betød en forandring, der næsten ikke kunne blive større. Det var ikke bare, at den københavnske stenørken blev ombyttet med lillebyens idyl og den smilende østfynske natur. Kirkeligt betød flytningen fra kirkefond til valgmenighed så at sige en bevægelse fra den ene yderkant af folkekirken til den anden, og stillingen som valgmenighedspræst forekom mig som en ny og spændende opgave.

Kerteminde valgmenighed var allerede dengang en gammel menighed, næstefter Ryslinge den ældste af landets valgmenigheder, idet den blev dannet samme år, som valgmenighedsloven blev vedtaget, i 1868. Den har – som de fynske valgmenigheder jo har det – rod i det af Grundtvig prægede kirkelige røre, der gjorde sig så stærkt gældende på Fyn i midten af forrige århundrede. Alt dette hørte jo forlængst historien og en fjern fortid til; men afstanden i tid var dog ikke større, end at der endnu på det tidspunkt fandtes gamle folk, som rakte helt tilbage til den periode og stadig bar præg af den med deres intense optagethed af kristelige og folkelige spørgsmål. Det var spændende at tale med sådan nogle mennesker, og jeg føler det som en rigdom at have truffen dem – som f.eks. den 90-årige fhv. gårdmand, som trods sit svage syn endnu sad og tyrede vægtige værker som pastor Otto Møllers bog

»Gjenløsningen« – og som med et glimt i øjet kunne prale af, at han var født (i maj 1866) under den rigtige gamle junigrundlov og ikke under den reviderede fra 1866, som han foragtede.

Den generation, der prægede valgmenigheden i 50'erne, var naturligvis anderledes. En afstand på 3–4 generationer går jo ikke sporløst hen, og som det er tilfældet andre steder i folkekirken, kommer vane og tradition også til at spille en stadig større rolle i en valgmenighed. Det kan ikke være anderledes. Men i de år, jeg var i Kerteminde, var det en meget stor del af de godt 700 medlemmer, der tog flittigt del i, hvad der foregik i menigheden. Der var stor trofasthed mod gudstjenesten i begge kirker, og når min kone og jeg indbød til møder i præsteboligens stuer, kunne vi aldrig klage over tilslutningen.

Valgmenighed og sognemenighed

Som et positivt træk kan man også nævne, at forholdet til egnens sognemenigheder og deres præster var godt – selv om en valgmenighed vel altid kan forekomme nogle at være et forstyrrende element i den kirkelige orden. Valgmenigheden var i al fald accepteret som en del af egnens kirkelige geografi, og »skellet« var ikke skarpere, end at folk fra valgmenighed og sognemenigheder fandt hinanden i samvær og samarbejde, f.eks. når det drejede sig om egnens foredragsforeninger og friskoler.

Af friskoler fandtes der på det tidspunkt ikke mindre end seks inden for det område, som valgmenigheden havde berøring med, og da friskole og valgmenighed jo har fælles rødder, var der ganske naturligt en stærk forbindelse de to parter imellem. Alle friskolelærere sluttede sig til valgmenigheden, og som stedets tradition nu engang var, blev det overdraget mig som valgmenighedspræst at føre det tilsyn med skolerne, som loven krævede. Det var en kontakt, som jeg satte stor pris på. En nær forbindelse fik jeg også til Kerteminde Højskole. Den blev omtrent på den tid, da vi kom til byen, overtaget af »Det danske Husflidsselskab« for at blive drevet som husflidshøjskole; men forstanderparret sørgede for, at den stadig som en grundtvigsk højskole kom til at virke som et samlingssted for mange mennesker på egnen. Gennem alle årene havde jeg en eller to ugentlige foredragstimer med eleverne.

Mange år blev det jo ikke, men nogle meget betydningsfulde år, bl.a. også på den måde, at jeg gennem mit senere virke som biskop har set det som noget væsentligt, at der inden for folkekirken findes to slags menigheder, sognemenigheder og valgmenigheder. Det har noget at gøre med folkekirkens rummelighed, at den også har plads til friere

Biskop K. C. Holm og hans hustru, fotograferet i bispegårdens have april 1983.

menigheder, hvis præster ikke engang er tjenestemænd, og jeg har sommetider haft lejlighed til at fremhæve det forhold, når jeg har stået over for den kompakte statskirkelighed, som jeg aldrig har været nogen ynder af. Jeg befandt mig godt i stillingen som valgmenighedspræst, og min familie og jeg faldt godt til i kredsen i Kerteminde. Jeg har aldrig søgt noget andet embede; men forandring blev det alligevel til, da det fynske bispeembede blev ledigt i vinteren 1958.

Bispevalget i 1958

Med stillingen som valgmenighedspræst følger der gerne en del foretagsvirksomhed, og på den konto havde jeg efterhånden fået forbindelse med en del mennesker rundt om i Fyns stift. Måske ligger der deri noget af forklaringen på det, der nu skete. I al fald fik jeg – hovedsagelig, men dog ikke udelukkende fra grundtvigsk side – opfordring til at lade mig opstille som kandidat til bispevalget. Mit svar blev, som man kan vide, et ja, men det blev såvist ikke afgivet uden betænkelighed, eftersom hele den administrative side af bispeembedet var mig en fremmed verden, som ikke engang forekom mig tillokkende. At den så siden fangede min interesse er en anden historie.

Til valget, som fandt sted i løbet af foråret, var vi opstillet to kandi-

Odense bispegård i Klaregade, fotograferet fra havesiden 1965.

dater, som forventedes at forholde sig aldeles passive, indtil afgørelsen var truffet, hvad vi også pænt rettede os efter, og da resultatet af menighedsrådenes afstemning forelå, viste det sig, at kun et meget lille antal stemmer skilte mig fra min udmærkede medkandidat. Formelt var kirkeministeren nu frit stillet med hensyn til, hvem af os der skulle indstilles til udnævnelse; men da der var en ubrudt tradition for at pege på den med det største antal stemmer, blev det mig, der modtog udnævnelse. Den havde virkning fra den 1. maj, men først den 29. juni fandt bispevielsen sted i Københavns domkirke, som skik var dengang.

Bispegården i Klaregade

I juli flyttede familien ind i bispegården i Klaregade 17, hvor vi – min kone og jeg, for børnene fløj jo efterhånden af reden – fik vort hjem i de følgende 26 år. Det var historisk grund at befinde sig på, for her havde de fynske bisper haft til huse, lige siden den første evangeliske biskop straks efter reformationen fik anvist bolig i det tidligere Sct. Clara Kloster, som der endnu findes betydelige – og tilgængelige – rester af under græsplænen i bispegårdens have. Ikke mindre end 24 forgængere havde haft deres daglige gang på dette sted.

Det historiske gælder mere stedet end huset. Det hus, vi flyttede ind i, er opført i 1916, en god og tidssvarende bolig, passende i den for-

*Ruinerne fra Sct. Clara
Kloster i bispegårdens have.*

stand, at den er tilstrækkelig stor til at rumme mange mennesker ved de særlige lejligheder, som der i årenes løb indfinder sig en hel del af, og alligevel ikke større, end at den danner en hyggelig ramme om familiens daglige liv. Og til huset hører en god have. Den er kun en beskedent rest af den oprindelige have, som gik helt ned til åen, men alligevel noget af en foræring midt i Odense city. I de første år var den domineret af et kæmpemæssigt kastanietræ; men i 1969–70 visnede det og måtte fældes. Det blev ganske dramatisk, for der var egentlig ikke plads til at fælde kæmpetræer i den have. Men heldigvis faldt det præcis, som sagkundskaben havde beregnet, så boligen og naboerne slap med skrækken.

I den første tid havde vi portner, som havde lejlighed i kælderen; men det varede kun i få år, så blev portnerstillingen nedlagt, og lejligheden kom til at tjene som arkiv for bispeembedet og stiftøvrigheden. Det var en meget påkrævet udvidelse, for pladsforholdene i de to små kontorlokaler i sidefløjen var helt utilstrækkelige. Her arbejdede tre medarbejdere, af hvilke stiftsfuldmægtigen var leder af stiftøvrighedens kontor og fungerede som amanuensis, d.v.s. juridisk medarbejder for biskoppen. Den daværende stiftsfuldmægtig var en dygtig kontormand, men han havde det for en juridisk medarbejder ikke uvæsentlige minus, at han var uden juridisk uddannelse, og det medførte, at sager med jura i oftest måtte varetages af stiftamtmanden. Det blev der heldigvis rådet bod på i 1965, da de to nævnte stillinger blev besat med en jurist, hvilket var så meget mere påkrævet, da der få år senere kom

en ny lov, der flyttede afgørelsen af mange vigtige sager fra kirkeministeriet ud til stiftsøvrigheden.

Biskoppen – en præst med stiftet som sogn

Søndag den 13. juli 1958 prædikede jeg ved gudstjenesten i domkirken og havde dermed uden videre formaliteter tiltrådt mit embede. Den første sommer står naturligvis i en særlig glans. Som f.eks. da min kone og jeg en søndag i august var til fest i Ærøskøbing, hvor kirkens 200-årsdag blev fejret – og kongen og dronningen gik i land fra kongeskibet og deltog i festgudstjenesten. Iøvrigt havde vi al grund til at glæde os over den modtagelse, vi fik, hvor vi kom. Det var, som om alt om »valget« var glemt, og der var lutter imødekommenhed – også fra dem, der havde været »modstandere«, og i de daværende provster fandt jeg en kreds af medarbejdere, som jeg trygt kunne stole på.

Hvad er så et bispeembede? For mig lå det klart, at en biskop først og fremmest er præst og ikke administrator, selv om også det er en vigtig side af embedet, men dog en præst med et udvidet arbejdsområde, for – som det hedder i »Danske Lov«: Biskoppen skal prædike Guds ord ikke bare i byen, hvor han bor, men overalt hvor han kommer i stiftet. – Alle stiftets 250 kirker var altså på en måde »mine kirker«. Jeg prøvede at nå så vidt ud som muligt, men nåede ikke at få besøgt dem allesammen.

Den kirke, jeg som biskop var nærmest knyttet til, var naturligvis domkirken, Sct. Knuds kirke. Som stiftets hovedkirke er den stedet for de mere officielle handlinger og den naturlige ramme om gudstjenesten, når nye præster skal ordineres til præsteembede i Fyns stift. I mine første år fandt alle ordinationer sted her – med efterfølgende samvær i bispegården. Efterhånden henlagde jeg dog en del ordinationer til den stedlige sognekirke, for at menigheden på stedet bedre kunne slutte op om deres nye præst ved denne festlige lejlighed. Det skete især, hvor afstanden til Odense er stor, men en enkelt gang også af en ganske særlig grund. Da en ny sognepræst til Hesselager i februar 1979 skulle ordineres i domkirken, måtte ordinationen i sidste øjeblik opgives på grund af en forrygende snestorm. I stedet kom den til at foregå i Hesselager kirke den følgende søndag.

Biskoppen som tilsynsmand

Selve ordet biskop betyder tilsynsmand. Det indebærer, at man som biskop har til opgave at føre tilsyn med præster og menigheder og påse,

at alt allevegne går ret for sig, som det hedder i en gammel bestemmelse. Den opgave hører efter min opfattelse nær sammen med den kendsgerning, at vores folkekirke ikke er en religionsanstalt med plads til hvad som helst; men det er den evangelisk-lutherske kirke, der er folkekirke. Det er biskoppens embedspligt ved prædikener og foredrag, samtale og vejledning at stræbe efter at holde kirken fast på dens grundvold. Jeg har dog aldrig gået ind for en lov-og-orden-kirke, hvor alt går efter en snor. Hvis ingen vover sig ud på grænsen af det lovlige og engang imellem stikker tæerne over den, går alting istå. Det må være tilsynets opgave at sondre mellem, hvad der er vildskud, og hvad der er en famlen sig frem mod noget nyt og fornyende, og tilsynet er på den måde en præstelig funktion, ikke en juridisk. Det var mit syn – om jeg levede op til det er så en anden sag.

Fra gammel tid er tilsynet blevet øvet ved de såkaldte bispevisitatser – biskoppens officielle besøg i kirker og menigheder, og de har i tidernes løb uden tvivl spillet en stor og positiv rolle både for kirke og skole. I mine første år prøvede jeg at følge traditionen og holdt en del »gammeldags« visitatser, men formen forekom mig noget stiv og ikke rigtig svarende til nutiden. Det syntes mig også, at mere tilfældige besøg og uformelle samtaler gav bedre indblik i forholdene i et sogn og bedre lejlighed til at vejlede, om det skønnedes nødvendigt – og der er jo i vore dage mange forskellige anledninger for en biskop til at mødes med præster, menighedsråd og menigheder. Det var den slags muligheder, jeg søgte at udnytte i mit arbejde, og visitatserne blev efter nogle års forløb lagt på hylden. Det være nu med rette eller med urette – men det gjorde de altså.

Samarbejde med menighedsrådene

I arbejdet i stiftet har jeg altid lagt stor vægt på nært samarbejde med menighedsrådene, og jeg har nok været noget tilbageholdende med at delegere opgaver ud til provsterne. Ikke fordi jeg tvivlede om, at provsterne ville klare tingene på en udmærket måde, men fordi jeg selv følte den nære kontakt med menighedsrådene som noget meget værdifuldt. Her tænker jeg navnlig på samarbejdet i forbindelse med valg af ny præst til et sogn – tit med møder i hyggelige omgivelser hjemme hos menighedsrådsformanden eller et af medlemmerne. Det var biskoppens opgave at orientere om reglerne og udtale sig om ansøgerne, men menighedsrådets ret og pligt at træffe afgørelsen. En meget god arbejdsdeling, tror jeg – selv om sådan et samarbejde mellem en embedsmand og »de folkevalgte« måske nok kan forekomme en smule gammeldags set med nutidsøjne.

I mine første år var der mange ansøgere til præsteembederne – det toppede med 89 ansøgere til Thurø i 1959, men snart blev det alt for få, og fra midten af 60'erne var der direkte præstemangel, så det kneb med at få embederne besat. Situationen var uholdbar, og efter megen debat besluttede man at prøve nye veje. I 1969 blev spørgsmålet taget op i et ministerielt udvalg, som jeg blev medlem af, og vi fremlagde det forslag til loven om »særuddannelse«, som folketinget vedtog det følgende år. Der blev her åbnet mulighed for, at folk uden en reglementeret teologisk uddannelse efter en bestået prøve kunne få lov at søge præsteembede. Loven blev modtaget med skepsis fra flere sider; men faktisk skaffede den folkekirken adskillige gode præster i de 10 år, den var gældende – indtil 1981, og det er svært at se, hvordan vi skulle have klaret problemerne uden den lov.

Ændring af sogne og pastorater

Præstemangelen var om ikke årsag så dog anledning til et omfattende arbejde, som især i årene omkring 1970 lagde beslag på min arbejdskraft. Den strukturkommission, som Bodil Koch havde nedsat med det formål at kulegrave folkekirkenes ordninger og stille forslag om ændringer, havde også fæstnet opmærksomheden på problemet om de store og stadig voksende sogne i byområderne og de mange meget små sogne og pastorater i landdistrikterne. Situationen var velkendt på Fyn med meget store sogne omkring Odense og dalende antal beboere i mange i forvejen små land-sogne. I Husby sogn f.eks. dalede beboertallet på få år fra 750 til 470. Og da situationen som nævnt var præget af mangel på ansøgere til embederne, måtte jeg, under betydeligt pres fra kirkeministeriet, i gang med arbejdet med at skaffe præster til de store sogne ved at søge små landsogne sammenlagt til større pastorater. Et stort arbejde med masser af forhandlinger med menighedsrådene – mest måske på Vestfyn, hvor ændringerne berørte ikke mindre end 33 sogne. Og noget behageligt arbejde var det ikke. Dels fordi jeg følte det ubehageligt at skulle gribe ind i ordninger, der var værdsatte på stedet – som når f.eks. et sogn mistede sin præstegård – dels fordi det faktisk stødte på hård modstand i menighedsrådene, hvad jeg i grunden udmærket godt forstod.

Jeg tænker ikke tilbage på det arbejde med glæde; men jeg tror dog at kunne sige, at det aldrig blev til urimelige superpastorater. Selv de nye pastorater var for de flestes vedkommende små – kun i et enkelt tilfælde blev det til et pastorat med 4 kirker, men med kun ca. 1400 beboere. En trøst var det, at de nyordninger, som på længere sigt ikke viste sig tilfredsstillende, jo altid kunne tages op til ny drøftelse og

ændres efter behov. Det er da også sket sidenhen, f.eks. i området omkring Rudkøbing og omkring Assens.

Desværre viste det sig – ikke så overraskende – at det gik mere trevent, når det gjaldt at komme igennem med deling af de stærkt voksende sogne i Odenses yderdistrikter og oprettelse af flere præsteembeder, end da det drejede sig om nedlæggelse af de små pastorer på landet. Kirkeministeriet holdt igen. Men efterhånden lykkedes det dog at få nogle rimelige ønsker opfyldt og få forbedret forholdene i de folkerige distrikter. Der fandt en deling sted af store sogne som Korsløkke og Dalum med oprettelse af Vollsmose sogn og siden Hjaltese sogn, og i den vestlige del af Odense fik vi oprettet nye præstestillinger, så der efterhånden kom bedre balance i tingene.

I det centrale Odense skete der til gengæld forandring i modsat retning. Sct. Hans sogn, som i 1958 havde tre præster – den ene med forpligtelse over for Kirkens Korshærs-arbejde – måtte efter nogle års forløb nøjes med ét præsteembede; men indbyggertallet var også dalet betydeligt. Som noget specielt kan jeg nævne, at da den ene præstestilling i Ansgar sogn kom i fare på grund af dalende beboertal, lykkedes det i 1978 at bevare den som en stilling med forpligtelse til at betjene Odense sygehus, som ligger i sognet. Og i Munkebjerg sogn fik vi i 1981 oprettet en stilling som studentpræst med den opgave at tage sig af de mange unge under uddannelse ved universitetet og de øvrige videregående uddannelsesinstitutioner i Odense.

Kommunalreformen og provstierne

Kommunalreformen med de nye storkommuner, som blev gennemført i 1970, kom også til at spille en rolle for den kirkelige inddeling. Det var især provstierne, det kom til at dreje sig om. Fra gammel tid var det herrederne, der var grundlag for provstiinddelingen, og hvert provsti havde navn efter et eller flere herreder. Men af praktiske grunde skulle herrederne nu – som departementschefen i kirkeministeriet udtrykte det – sendes på museum og provstierne baseres på de store kommuner, der jo er skattegrundlag.

Det betød, at jeg nu – i begyndelsen af 70'erne – sammen med stiftets provster måtte i gang med et arbejde, der førte til omlægning af samtlige provstier på Fyn, så grænserne – i videst muligt omfang – faldt sammen med kommunegrænserne. Ved samme lejlighed – fra 1974 – forsvandt de ældgamle herredsnavne, og i stedet fik provstierne navn efter de fynske købstæder, så f.eks. Sunds herreds provsti nu blev til Svendborg provsti. Den nye store Odense kommune blev delt i to provstier – i centrum Sct. Knuds provsti og et nyt provsti i en ring

udenom, som blev kaldt Hjallese provsti. Når det navn – efter nogen debat – blev valgt, skyldtes det, at Hjallese jo er et historisk navn på en kirke, som blev brudt ned for ca. 400 år siden, så ved at vælge det undgik man diplomatisk at fremhæve et enkelt sogn på bekostning af de andre. At der så nogle år senere igen fremstod et Hjallese sogn og en Hjallese kirke gjorde ingen skår. Da var provstiets navn forlængst blevet en selvfølge. Pudsigt nok endte hele denne omlægning med, at stiftet havde fået et provsti mere end før, fordi de to små provstier Langeland og Ærø – mod min forventning, det må jeg indrømme – fik lov til at fortsætte. Men det er jo bare dejligt.

Mens der altså skete betydelige forandringer med stiftets provstier og pastorater i min embedstid, var det samme heldigvis ikke tilfældet for selve stiftet. Andre danske stifter fik ændret grænserne i de år; men Fyns stift blev, som det var – takket være de salte vande, der omgiver det til alle sider. Det glædede mig, for det er et udmærket arbejdsområde, og broerne, der efterhånden forbandt Fyn med Tåsinge og Langeland, gjorde det bekvemt at færdes i.

Stiftet som kirkelig enhed

På forskellig måde søgte vi at markere, at stiftet er en kirkelig enhed, hvor vi »kommer hinanden ved«. Det årlige landemøde, som skal holdes hvert år i juni måned, hvor stiftets provster mødes til forhandling med stiftamtmanden og biskoppen, blev jævnlig afholdt som »udvidet landemøde«, hvortil også alle præster og menighedsrådsmedlemmer var indbudt. Først samledes vi til gudstjeneste i domkirken, og derefter var der møde med foredrag og kaffebord på Fyns Forsamlingshus eller Den ny Forsamlingsbygning. Der var brug for en stor sal, og dem var der heldigvis ingen mangel på i det indre Odense dengang, for der var altid stort fremmøde fra nær og fjern – selv fra det fjerne Ærø mødte man trofast op.

En af mine tidlige opgaver som biskop blev det at forhandle med kirkeministeriet om oprettelse af »Fyns Stiftsfond«. Det foregik ikke uden besvær; men efterhånden faldt tingene dog på plads, og siden har fondet, som modtager bidrag fra menighedsrådene, gjort god nytte ved at yde tilskud til kurser for menighedsmedlemmer, præstekonventer, arbejdsudvalg, studieophold m.m., og fra 1969 har fondet været økonomisk basis for udgivelsen af »Fyns Stiftsbog«, som nu er udkommet hvert år i 25 år og i årenes løb har bragt mange gode artikler, som for en dels vedkommende direkte berører stiftets forhold. Også det senere tilkomne »Stiftsudvalg for ydre mission« har nydt godt af stiftsfondets midler.

Landemøde juni 1959, i midten stiftamtmand Jakob Høvirup og biskop K.C.Holm, omgivet af stiftets provster.

Stiftsøvrighedens arbejdsområde

Som biskop er man – som før berørt – medlem af stiftsøvrigheden. Den udgøres af stiftamtmanden og biskoppen, og dens arbejdsområde er af rent praktisk art og omfatter stiftets kapitaler, bygninger og jorder – altså fortrinsvis kirkebygninger og præstegårde.

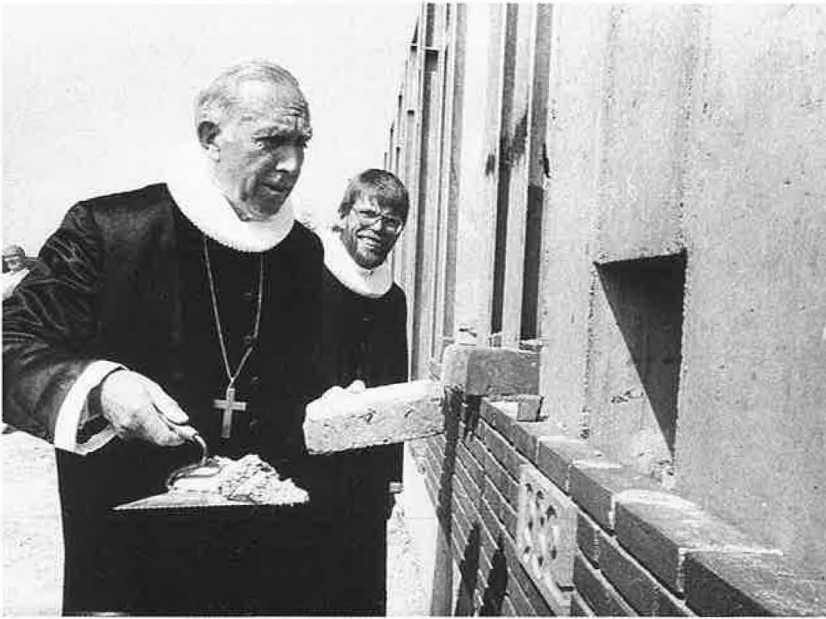
På grund af de relativt gode økonomiske forhold, der rådede i disse år, og takket være de nye storkommuner, som gav et mere stabilt økonomisk grundlag for sognene, kunne der gennemføres mange omfattende og undertiden hårdt påkrævede restaureringsarbejder både på kirker og præstegårde, og mange kirker fik råd til et nyt orgel. Det var næsten altid en glæde at have med disse ting at gøre, fordi der hos menighedsrådene var en stærk vilje til at bringe tingene i orden, og fordi der var dygtige arkitekter og håndværkere til rådighed til arbejds udførelse. Vi kan i Fyns stift glæde os over et stort antal gamle præstegårde, der på den måde er blevet bevaret som tidssvarende boliger og fornemme kulturværdier – lige fra Kølstrup og Særslev i nord til Lindelse i syd. Og hvad kirkerne angår, må jeg – selv om det var fristende at nævne adskillige – have lov til at fremhæve en enkelt – Svindinge kirke. Denne statelige og sjældne kirkebygning – en af de få fra renæssancetiden – var på sammenbruddets rand, og det var en stor glæde, da den efter en ualmindelig besværlig restaurering kunne genåbnes ved en festgudstjeneste palmesøndag 1975.

Procession med stiftamtmand og biskop i spidsen ved indvielsen af Munkebjerg kirke i marts 1961.

Hvad nye kirker angår, blev det ikke til mange i min tid, ialt kun fire og alle i Odense – naturligvis, for det øvrige Fyn var jo i forvejen forsynet med kirker. De to første, Bolbro kirke og Munkebjerg kirke, blev indviet med kun en uges mellemrum i 1961, men så skal vi helt frem til 1975, da Vollsmose kirke kunne tages i brug, og i 1983 fulgte Hjallese kirke. Jeg tror, at vi med hensyn til kirkebygninger på rimelig måde har dækket Odenses behov, og jeg har altid understreget, at der må gå meget grundige overvejelser forud, inden der tages beslutning om at opføre en ny kirke.

Udover de nævnte opgaver var det også henlagt til stiftsøvrigheden at administrere en lang række legater og stiftelser. Skal jeg fremhæve en enkelt, må det blive »Lundegaards Stiftelse« som en af de betydeligste og mest interessante. Det er en mere end 200 år gammel institution, som ledes af en direktion, der foruden stiftsøvrighedens medlemmer omfatter provsten i Faaborg provsti. Stiftelsen råder over betydelige midler, som efter fundatsen skal anvendes til bedste for »de fattige i Fyn«. Den har sit navn efter gården Lundegård i Nr. Broby sogn, en rigtig herregård med marker og skove, som stiftelsen endnu i mine første embedsår stod som ejer af. Her afholdt vi ved midsommertid det årlige møde, hvor uddeling af legater fandt sted, og dagen sluttede altid med en festlig middag for direktion og medarbejdere med damer. Desværre blev det af økonomiske grunde formålstjenligt at afhænde

Grundstensnedlæggelse til Hjallesø kirke i august 1982.

gården i 1964. Det var unægtelig en kulturværdi, vi dermed gav slip på; men det gav flere penge til stiftelsens formål, og det måtte jo være det væsentlige.

Bispestillingen – en broget bestilling

Som det forhåbentlig fremgår af, hvad jeg her har ridset op, er en biskops virke en broget blanding af præstearbejde og beskæftigelse med meget håndfaste realiteter. Det var en spændende og krævende opgave at have betroet i de mange år, hvor de fleste dage var travle dage, og drømmen om den ugentlige fridag aldrig lod sig realisere. Stribevis af søndage har jeg tilbragt ude i sognene, når en restaureret kirke eller et nyanskaffet orgel blev fejret i kirke og menighed. Tit deltog min kone også i festligheden, og det blev dage, som vi tænker tilbage på med glæde.

Blandt de festlige dage vil jeg også nævne de ikke så få gange, vi i Odense havde besøg af folk – både præster og lægmænd – fra kirker i andre lande. Det har navnlig forekommet mig vigtigt at holde forbindelsen vedlige til kirkerne i Østeuropa, og tid efter anden har min kone og jeg haft folk fra så godt som alle landene på den anden side »jernetæppet« som gæster i vort hjem.

Jeg må have lov til at slutte disse spredte træk fra de mange år som

Gæster fra Sovjetunionen, fotograferet i bispegården sammen med biskop Holm og hans hustru (t.h.).

præst og biskop på Fyn med at berøre det spørgsmål, om årene i bispeembedet har ændret mit syn på folkekirken. Svaret må blive, at det har de nok til en vis grad. I mine unge dage vedkendte jeg mig uden betænkelighed det syn, at folkekirken er en »borgerlig indretning«. Det er den naturligtvis *også* – men efterhånden blev jeg mere skeptisk over for udtrykket, fordi jeg så, at det i hvert fald også kan misforstås og misbruges. Jeg kan erklære mig enig med Aalborg-bispen Chr. Ludwigs, som skrev i et af sine »Kirkepolitiske Breve«, at vi har »en dansk, evangelisk-luthersk kirke, som for tiden har den hæderlige, borgerlige bestilling at være folkekirke – indtil den bliver sat fra bestillingen«. Det er klare ord, der sætter det kirkelige og det borgerlige på den plads, hvor de hører hjemme.